

Марина В. Савченко¹, Сергій В. Нестеров²

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГАХ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

У статті визначенні основні чинники, які впливають на залучення країн до ГЛСВ. З'ясовано, що отримання прибутку від участі у створенні доданої вартості залежить від факторів конкурентоспроможності, потужності ринку та розподілу захопленої вартості. Акцентовано увагу на тому, що конкурентоспроможність, є одним із основних факторів впливу на ефективну інтеграцію країни до ГЛСВ, тому її оцінка та прогнозування є ключовим елементом у даному процесі.

За результатами огляду досліджень та публікацій встановлено, що існують різноманітні методологічні підходи, які допомагають визначити позицію країн та суб'єктів господарювання у ГЛСВ та оцінити їх інтеграційні процеси у створенні доданої вартості. Також, встановлено проблематику щодо отримання актуальних даних необхідних для здійснення такої оцінки, у зв'язку з чим, був проведений аналіз баз даних та показників, які характеризують глобальні виробничі мережі та ланцюжки поставок з метою визначення джерел отримання статистичних даних. Зроблено висновок, що такі дані можуть бути не тільки статистичними, це можуть бути звіти підприємств, результати опитувань підприємців, інтерв'ю з представниками бізнес-асоціацій, державними службовцями тощо.

Авторами обгрунтовано, що вибір конкретного підходу повинен виходити із сформульованих дослідницьких завдань та наявних джерел вхідної інформації. Раціональним рішенням буде вибір комплексного підходу оцінки ланцюгів доданої вартості, який буде поєднувати декілька методик та дозволе отримати більш об'єктивну картину процесів, які відбуваються у ланцюгу доданої вартості.

Авторами запропоновано науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ, що передбачає розрахунок композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ як симбіозу п'ятих субіндексів: субіндексу соціально-економічної конкурентоспроможності країни, субіндексу фінансової конкурентоспроможності країни, субіндексу цифрової конкурентоспроможності країни, субіндексу інвестиційної конкурентоспроможності країни та субіндексу конкурентоспроможності країни за участю у ГЛСВ.

Ключові слова: глобальний ланцюг створення вартості, методологічні підходи, конкурентоспроможність, фактори ефективності, інтернаціоналістичний підхід, індустріальний підхід, глобальна модель виробничих мереж.

Форм. 7. Табл. 3. Рис. 4. Літ. 14.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-2-270-39-52

Maryna V. Savchenko, Serhii V. Nesterov

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF THE COUNTRY IN GLOBAL VALUE CHAINS

The article defines the main factors that influence the involvement of countries in the GVC. It was found that profiting from participation in the creation of added value depends on the factors of competitiveness, market power and the distribution of captured value. Attention is focused on the

¹ Vasyl' Stus Donetsk National University. Ukraine.

² Vasyl' Stus Donetsk National University. Ukraine.

fact that competitiveness is one of the main factors influencing the effective integration of the country into the GVC, therefore its assessment and forecasting is a key element in this process.

According to the results of the review of studies and publications, it was established that there are various methodological approaches that help to determine the position of countries and business entities in the GVC and to evaluate their integration processes in creating added value. Also, the problem of obtaining the actual data necessary for such an assessment was established, in connection with which, an analysis of databases and indicators that characterize global production networks and supply chains was carried out in order to determine the sources of obtaining statistical data. It was concluded that such data can be not only statistical, it can be reports of enterprises, results of surveys of entrepreneurs, interviews with representatives of business associations, civil servants, etc.

The authors substantiated that the choice of a specific approach should be based on formulated research tasks and available sources of input information. A rational solution would be to choose an integrated approach to value added value chains, which would combine several methods and allow to get a more objective picture of the processes that take place in the value added chain.

The authors proposed a scientific and methodological approach to assessing the country's competitiveness in the GVC, which involves the calculation of the composite index of the country's competitiveness in the GLS as a symbiosis of five sub-indexes: the sub-index of the socio-economic competitiveness of the country, the sub-index of the country's financial competitiveness, the subindex of the country's digital competitiveness, the subindex of the country's investment competitiveness and the subindex of the country's competitiveness with participation in the GVC.

Keywords: *global value chain, methodological approaches, competitiveness, efficiency factors, internationalist approach, industrial approach, global model of production networks.*

Peer-reviewed, approved and placed: 05.12.2023.

Постановка проблеми. Світова торгівля та виробництво дедалі більше структуруються навколо GVC. Ланцюжок створення вартості визначає весь спектр дій, які фірми здійснюють для того, щоб довести продукт або послугу від їх концепції до кінцевого використання кінцевими споживачами. Технологічний прогрес, вартість, доступ до ресурсів і ринків, а також реформи торговельної політики сприяли географічній фрагментації виробничих процесів по всьому світу відповідно до порівняльних переваг місць розташування. Ця міжнародна фрагментація виробництва є потужним джерелом підвищення ефективності та конкурентоспроможності фірми. Сьогодні більше половини світового імпорту – це проміжні товари (первинні товари, деталі і комплектуючі, напівфабрикати), а понад 70% світового імпорту послуг – проміжні послуги.

Інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛСВ) – це один із пріоритетних напрямків економічного розвитку, особливо для країн, що розвиваються. На сьогоднішній день більшість виробленої у світі продукції – це товар, який підлягає подальшій переробці в інших країнах.

Державні органи та агентства у сфері розвитку розробляють ланцюги доданої вартості як основний елемент стратегій продуктивного розвитку вже понад три десятиліття. Розвиток ланцюгів доданої вартості сприяє розвитку фірм у рамках таких ланцюгів і навколо них. Підприємства досягають успіху не самостійно, а залежать від постачальників товарів і послуг, а також від покупців і ринків, вони залежать від інвестицій, доступу до знань, які можуть надавати постачальники кваліфікованих кадрів, до дослідницьких і

консультаційних послуг і навчальних мереж, до яких долучаються подібні підприємства, та іншого.

Отримання прибутку від участі у ГЛСВ залежить від факторів конкурентоспроможності, потужності ринку та розподілу захопленої вартості.

Конкурентоспроможність, є одним із основних факторів впливу на ефективну інтеграцію країни до ГЛСВ, її оцінка та прогнозування є ключовим елементом у процесах створення доданої вартості.

Актуальність теми обумовлено необхідністю визначення ефективного методологічного підходу для оцінки конкурентоспроможності країн у ГЛСВ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення методології комплексного аналізу ГЛСВ здійснювали такі науковці, як Д. Джерефі, Р. Каплінський, П. Гібон, в також Дж. Хамфрі та Х. Шміт. Данні вчені засновали основні підходи оцінки створення доданої вартості: інтернаціоналістичний та індустріальний [1].

П. Бамбер здійснював дослідження факторів конкурентоспроможності, що впливають на участь країн у ГЛСВ та визначив основні групи чинники, що впливають на залучення країн до створення доданої вартості [2]. Р. Каплінський та М. Моріс досліджували ланцюги доданої вартості за допомогою власної методології, яка базується на сукупності різних аспектів аналізу [3].

Важливим фактором у виборі методики дослідження є визначення джерел показників, які будуть використані в ході аналізу. Важливо, щоб такі показники були валідними, динамічними та достовірними. В ході дослідження були проаналізовані бази даних Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), База даних про торгівлю доданою вартістю (TiVA) та інші.

За результатами огляду досліджень та публікацій визначено, що існують різні підходи та методики оцінки конкурентоспроможності країн у ГЛСВ, проти визначення методики для дослідження залежить від наявних показників. Визначено проблематику з обмеженості наявних джерел статистичних даних, що характеризують участь країн у створенні доданої вартості. В результаті аналізу публікацій було встановлено, що ОЕСР у співпраці з СОТ створено базу даних торговельних потоків у доданий вартості на основі глобальної моделі виробничих мереж.

Також в ході огляду публікацій науковців, які здійснюють дослідження у даній сфері було зроблено висновок, що вибір методу оцінки залежить від наявних для розрахунків показників. Важливим фактором є те, що конкурентоспроможність є одним із основних факторів ефективної участі країни у ГЛСВ тому вибір методології повинне враховувати цей фактор.

Метою дослідження є формування науково-методичного підходу оцінки конкурентоспроможності країн у глобальних ланцюгах створення вартості.

Задля вирішення поставленої мети у ході дослідження було вирішено наступні наукові завдання:

- досліджено основні методологічні підходи оцінки конкурентоспроможності країн;
- зроблено порівняльний аналіз методів оцінки; визначені ефективні методи оцінки;

- вивчено джерела інформації щодо оцінки конкурентоспроможності країни;

- сформовано алгоритм науково-методичного підходу оцінки конкурентоспроможності країн у глобальних ланцюгах створення вартості.

У ході дослідження були використанні наступні загальнонаукові методи: метод порівняння (порівняльний аналіз методологічних підходів оцінки участі у ГЛСВ); метод графічної інтерпретації (аналіз показників конкурентоспроможності країни у ГЛСВ); дедукції (формування висновків дослідження).

Основні результати дослідження. У літературі щодо дослідження ГЛСВ відділяють два основних підходи. Інтернаціоналістичний підхід, який представляють Д. Джерефі, Р. Каплінский, П. Гібон та індустріальний підхід, що представлений Дж. Хамфрі, Х. Шмітом.

Оцінка участі компанії у ГЛСВ є важливою для розуміння її впливу на навколишнє середовище, суспільство та економіку. Існує багато різних методологічних підходів до оцінки участі у ГЛСВ. Вибір методу залежить від рівня аналізу, який цікавить дослідника: мікро- або макрорівень.

Основна різниця даних підходів у тому, що інтернаціоналісти концентруються на галузі в цілому, в той час як індустріалісти в основному досліджують конкретні кластери і застосовують методологію кейс-стаді. Інтернаціоналісти фокусуються на макрорівні, аналізують окремі галузі загалом, натомість індустріалісти використовують мікропідходи та локалізують свої дослідження в напрямку аналізу регіонального та кластерного розвитку, зосереджуються на дослідженні окремих компаній [1] (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз методологічних підходів оцінки участі у ГЛСВ, складено авторами на основі [1]

	Інтернаціоналісти	Індустріалісти
Методологія	Макропідхід. Галузеві показники. Данні про торгівлю.	Мікропідхід. Кейс-стаді, якісні дані
Політичний фокус	Міжнародний поділ праці. Роль двосторонніх/багатосторонніх торгових угод.	Конкурентоспроможність кластерів, дослідження локального та кластерного розвитку.
Теоретичні основи	Міжнародна економіка, політична економія, теорії ТНК.	Індустріальні дослідження, локальні та кластерні дослідження.

Як видно з табл. 1, результати порівняльного аналізу підкреслюють відмінності та подібності у двох підходах, які часто перетинаються, враховуючи, що вчені обох шкіл значною мірою поділяють схоже мислення та часто взаємодіють один з одним, про що свідчать кілька статей у співавторстві.

Однак результати порівняльного аналізу свідчать і про відмінності у двох підходах.

Так, на мікрорівні оцінка участі у ГЛСВ зосереджується на впливі компанії на своїх безпосередніх постачальників, працівників та місцеві громади. Деякі з поширених методологічних підходів на мікрорівні включають:

Аудит соціальної відповідальності передбачає оцінку практики компанії щодо таких питань, як умови праці, права людини та захист навколишнього середовища.

Оцінка впливу на довкілля передбачає оцінку впливу діяльності компанії на навколишнє середовище.

Аналіз ланцюга постачання передбачає картографування ланцюжка постачання компанії та ідентифікацію потенційних ризиків, пов'язаних з участю у ГЛСВ.

На макрорівні оцінка участі у ГЛСВ зосереджується на впливі ГЛСВ на економіку країни або регіону в цілому. Деякі з поширених методологічних підходів на макрорівні включають:

Аналіз input-output передбачає аналіз того, як потоки товарів і послуг впливають на економіку.

Економетричні моделі використовуються для оцінки впливу ГЛСВ на такі фактори, як зайнятість, зростання та бідність.

Дослідження чинників передбачає детальне вивчення конкретних чинників участі у ГЛСВ, щоб отримати більш глибоке розуміння їх впливу.

Р. Каплінський та М. Моріс розробили методологію дослідження ланцюгів доданої вартості, що охоплює три основні аспекти аналізу:

- дослідження бар'єрів входження до ланцюга вартості та рентних платежів, а також розподіл доходів, які отримують учасники ланцюга;

- вивчення взаємозв'язків всередині фірми та між різними фірмами, тобто процес управління. Під час управління ланцюгом вартості формується усталена взаємодія між фірмами, які залучені до нього. Ланцюги вартості є керованими, оскільки процес виробництва, логістика є наслідком організації в межах самого ланцюга вартості різних акторів, функцій, ролей тощо;

- дослідження видів ланцюгів вартості (ті, що контролюються споживачами чи виробниками), а також процесу модернізації та введення інновацій.

Ж. Трінекенс також виділяє три напрями аналізу ланцюгів вартості:

- 1) стримуючі фактори розширення ланцюга вартості (доступ до ринку та інформації, ресурси та інфраструктура, інститути);

- 2) аналіз самих ланцюгів вартості (додана вартість, мережева структура, форми управління);

- 3) модернізація ланцюга вартості (можливості до модернізації, партнерство) [3].

Крім зазначених методологій оцінки ефективності участі країн та окремих підприємств у ГЛСВ використовують такі підходи, як: процесний, ціновий, продуктивний, маркетинговий, просторово – мережевий та інші. Кожен з цих підходів має свої переваги та недоліки, і вибір підходу залежить від конкретної ситуації та мети дослідження [4].

Також визначення підходів для проведення аналізу ГЛСВ у багатьох випадках залежить від вхідних даних, які будуть використані для дослідження. Так існує проблематика отримання даних для проведення дослідження ГЛСВ. Поточна статистика торгівлі збирається у валовому вираженні та не фіксує велику кількість проміжних факторів уздовж ланцюжка створення вартості, як

наслідок, країна кінцевого виробника виглядає такою, що отримує більшу частину вартості товарів і послуг, тоді як роль країн, що надають ресурси не береться до уваги [5].

ОЕСР у співпраці з СОТ створила нову базу даних торговельних потоків у доданий вартості на основі глобальної моделі міжнародних виробничих і торговельних мереж [6].

База даних про торгівлю доданою вартістю (TiVA) – це набір показників, які можуть надати уявлення про глобальні виробничі мережі та ланцюжки поставок, що виходять за рамки звичайної статистики торгівлі. Основні показники TiVA відстежують походження доданої вартості в експорті, імпорті та кінцевому попиті. Це видання охоплює 76 економік (включаючи всі країни ОЕСР, ЄС, G20 та АСЕАН). Показники доступні за період 1995-2020 років і деталізовані для 45 галузей в ієрархії на основі ISIC Rev. 4. Вони походять від таблиць ОЕСР Inter-Country Input-Output (ICIO) [7].

Оцінка конкурентоспроможності є ключовим елементом аналізу участі країн у ГЛСВ та здійснюється, як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівні. Макрорівень характеризується соціально – політичним рівнем, ресурсним потенціалом, що визначає привабливість країни. Мікрорівень характеризується здатністю окремих суб'єктів господарської діяльності успішно здійснювати діяльність в міжнародному ринковому середовищі.

В даній статті проводяться дослідження на макрорівні, так як мова іде саме про оцінку конкурентоспроможності країни, а ні окремого суб'єкту господарювання, при тому аналіз бізнес – середовища є невід'ємним елементом такого аналізу.

Міжнародна конкурентоспроможність визначається здатністю країни створити таке національне бізнес-середовище, у якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги, займати й утворювати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку, завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує економічне зростання економіки на інноваційній основі, розвинутій системі ринкових відносин, володінню значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами, гнучким реагування на зміну світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення [8].

Дослідження факторів конкурентоспроможності, що впливають на участь країн у ГЛСВ здійснював П. Бамбер [2].

Він виділив п'ять груп чинників, що впливають на залучення країн до ГЛСВ (рис. 1).

При вирішенні завдань щодо вимірювання конкурентоспроможності країн постає питання у виборі методу аналізу. Існує безліч пропозицій щодо такої оцінки, але на найбільш відомим та найбільш широко використовуваними є індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) (Global Competitiveness Index); Міжнародного інститут розвитку менеджменту (IMD) та Інститут досліджень

промислової політики (IPS). Найбільш широко відомий, це індекс GCI ВЕФ, він є найбільш складним та послідовним для оцінювання конкурентоспроможності країн [9].

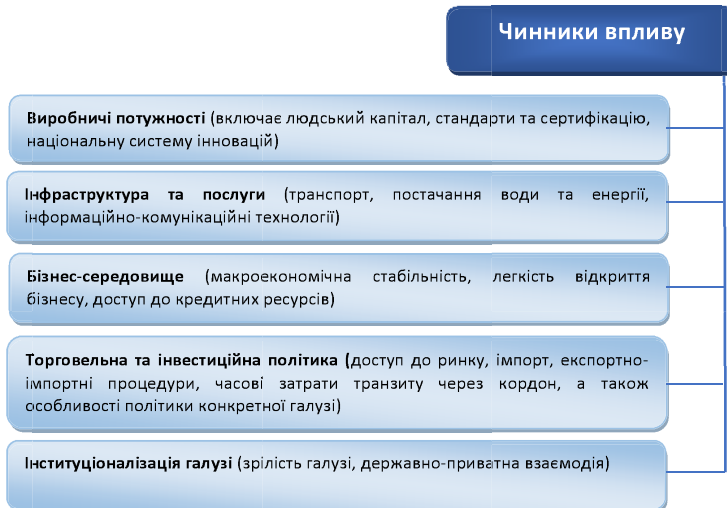

Рис. 1. Групи чинників, що впливають на залучення країн до ГЛСВ, складено авторами на основі [2]

Складність аналізу залежить від ступеня цілісності індексу конкурентоспроможності, тобто від того, скільки фундаментальних аспектів він об'єднує. В одному випадку мета полягає в тому, щоб охопити більшу їх кількість, в іншому — лише окремі аспекти. Існує також третій, проміжний, випадок, коли конкурентоспроможність є одним з інших показників важливості, таких як економічна свобода, інновації, сприйняття корупції тощо. Конкурентоспроможність в одних випадках виконує роль аргументу, а в інших — функції. У першому випадку, це фактор впливу на явище, що розглядається, у другому випадку, навпаки, аналізуються, які фактори впливають на конкурентоспроможність.

Згідно цілей дослідження даної статті, конкурентоспроможність необхідно розглядати, як фактор впливу на залучення країн до ГЛСВ.

Розглядаючи розрахунок індексу конкурентоспроможності важливо звернути увагу на те, що IMD розробив його базуючись на чотирьох групах чинників (табл. 2).

Інститут досліджень промислової політики запропонував більш спрощену структуру індексу конкурентоспроможності країн.

Таким чином, Індекс конкурентоспроможності країн IMD складається з чотирьох груп факторів. Фактори першої групи поєднані з факторами другої та третьої групи, а фактори четвертої групи з третьою групою. (табл. 2). Тому доцільно частково диференціювати важливість вимірів для конкурентоспроможності країни, наприклад, надавши першим трьом однаковою вагу, а четвертому — меншу.

Не зважаючи на те, що зазначені фактори в різних вимірах, можуть змінюватися в протилежних напрямках і матимуть різне значення, а також можуть мати різну вагу багатокритеріальні методи дозволяють об'єднати їх в один агрегований показник. Такі методи вирішують різноманітні наукові виклики та практичні завдання.

Таблиця 2. Чинники індексу конкурентоспроможності IMD,
складено авторами на основі [9]

№ з\п	Групи чинників	Зміст чинників
1	Економічна діяльність	Внутрішня економіка (розмір, розвиток, процвітання, прогнози)
2	Ефективність Уряду	Фіскальна політика; інституційні рамки (національний банк, ефективність держави); правове поле для бізнесу (відкритість, конкуренція та регулювання); державні фінанси; структура суспільства.
3	Ефективність бізнесу	Ринок праці (витрати, відносини, доступ до знань); ефективність; погляди та цінності; управлінські практики; фінанси (ефективність ринку цінних паперів банків, фінансовий менеджмент).
4	Інфраструктура	Наукова, базова технологічна інфраструктура; охорона здоров'я та навколишнє середовище; освіта.

Таблиця 3. Складові групи чинників Індекс конкурентоспроможності країн Інституту досліджень промислової політики (IPS),
складено авторами на основі [9]

№ з\п	Група факторів	Зміст групи факторів
1	Фізичні фактори	Умови попиту, кластери факторів, умови діяльності, бізнес-контекст, суміжні галузі.
2	Людський фактор	Робітники, політики і бюрократи, професіонали, підприємці.

Їх філософія відображена в найбільш широко використовуваному методі SAW (Simple Additive Weighting). Цей метод простого адитивного зважування, є найпростішим методом рішення багатокритеріальних завдань. За його використання загальна оцінка кожної альтернативи може бути отримана шляхом множення значення атрибуту для кожної альтернативи на вагу, призначену цьому атрибуту. Альтернатива з максимальною оцінкою виступає відповіддю завдання з прийняття рішення. Серед переваг цього методу — простота та можливість швидких розрахунків без застосування складного програмного забезпечення. Також цей метод допомагає зрівноважити критерії, хоча й спирається здебільшого на інтуїцію експертів [10]:

$$K_j = \sum_{i=1}^n w_i \times \hat{r}_i \quad (1)$$

де K_j — значення явища, що розглядається, j — варіант мультикритеріальної оцінки SAW; w_i — вага індикатора i ; n — нормоване значення для показника i ; n — кількість індикаторів ($i = 1, n$).

Показники, що відображають конкурентоспроможність країни, можуть бути виражені в різних вимірах і тому не порівнюються один з одним. Для того, щоб вони стали порівнюваними, їх розміри повинні бути уніфіковані. Досягнути цю мету можливо таким способом:

$$\dot{r}_i = \frac{r_i}{\sum_{i=1}^n r_i} \quad (2)$$

Виходячи з формули (1) можливо зазначити, що для розрахунку індикатора конкурентоспроможності потрібно встановити два значення: важливість і значимість показників. Вагові коефіцієнти можуть бути визначені експертами, наприклад: керівниками бізнес структур, викладачами університетів, представниками державних інституцій, професійними експертами з цього питання.

Результати багатокритеріального оцінювання GCI за запропонованою методикою роблять змістовне порівняння коли всі вагові коефіцієнти компонентів однакові (методологія ВЕФ):

$$L_j = \left(1 - \frac{k_j^{wef}}{k_j}\right) \times 100 \quad (3)$$

де L_j – різниця між оцінкою ВЕФ j -тої країни ЄС та запропонованими методологіями, у %; k_j^{wef} – значення оцінки ВЕФ GCI країни j [9].

Використання даної методики дозволяє ефективно оцінити рівень конкурентоспроможності країни, як багатокомпонентного показника, але досліджуючи метод оцінки конкурентоспроможності та визначаючи найбільш ефективні з них, як наприклад використання індексу GCI, треба акцентувати увагу, що даний показник є тільки складовою частиною оцінки залучення країн до ГЛСВ поряд з іншими показниками.

Проведений аналіз методів оцінки конкурентоспроможності країни показав, що методичний інструментарій оцінки перебуває у стадії формування різних напрямів та концепцій. Уточнивши методи оцінки конкурентоспроможності країни, ми перейшли безпосередньо до науково-методичного підходу оцінювання конкурентоспроможності країни у ГЛСВ (рис. 2).

Науково-методичний підхід щодо оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ передбачає розрахунок інтегрального показника – композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ (KI_{KK}), що дозволяє оцінити конкурентоспроможність країни у ГЛСВ: чим вище рівень, тим ширше перелік наявних конкурентних переваг країни.

Композитний індекс конкурентоспроможності країни у ГЛСВ (KI_{KK}) визначається на основі п'ятих субіндексів: субіндекс соціально-економічної конкурентоспроможності країни (I_{CEK}), субіндекс фінансової конкурентоспроможності країни (I_{FK}), субіндекс цифрової конкурентоспроможності країни (I_{CK}), субіндекс інвестиційної конкурентоспроможності країни (I_{IK}) та субіндекс конкурентоспроможності країни за участю у ГЛСВ (I_{KGLCB}) (рис. 3).

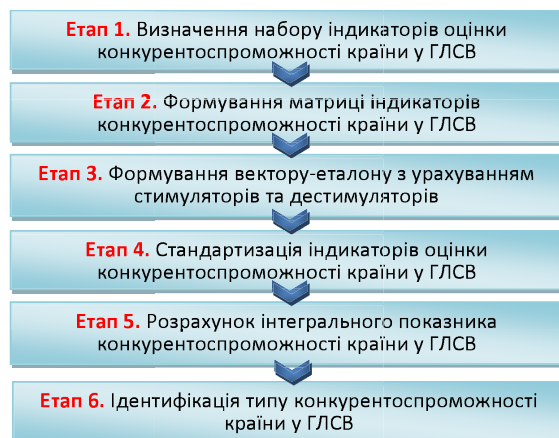

Рис. 2. Етапи оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ, побудовано авторами

Індикатори конкурентоспроможності країни у ГЛСВ — це частина інформації, що відображає стан розвитку конкурентних переваг країни.

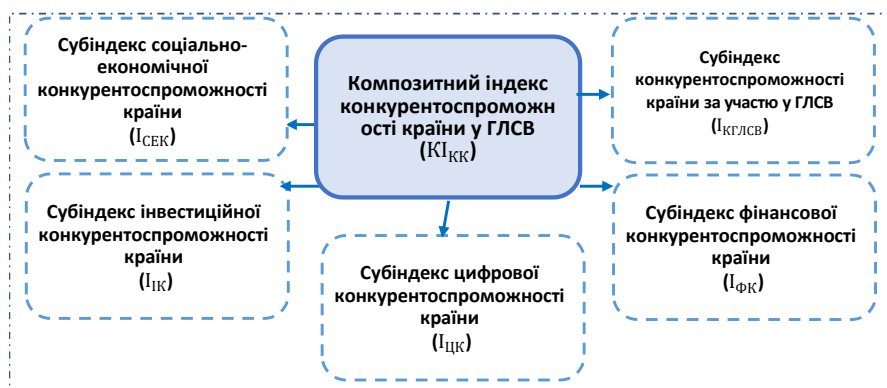

Рис. 3. Структура композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ, побудовано авторами

Для розрахунку композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ враховується волатильність індикаторів субіндексів та ступінь їх відповідності пороговим значенням. Допустимий діапазон індикаторів конкурентоспроможності країни у ГЛСВ визначаються коригуванням прийнятного рівня у бік динамічного рівня.

Розрахунки композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ мають здійснюватися на підставі даних таких міжнародних організацій, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Heritage Foundation, Transparency International, World Economic Forum та ін.

Найпростішим методом оцінки певного одиничного індикатора конкурентоспроможності країни у ГЛСВ є його нормування. Нормування показників, зростання яких за своєю економічною сутністю відбиває позитивну тенденцію (стимуляторів) проводиться за формулою:

$$K_i = \frac{P_i - P_{min}}{P_{max} - P_{min}} \quad (4)$$

де — нормований одиничний індикатор конкурентоспроможності країни у ГЛСВ; P_i — фактичне значення одиничного індикатора конкурентоспроможності країни у ГЛСВ; P_{min} — мінімальне значення на відповідному інтервалі для індикатора i ; P_{max} — максимальне значення на відповідному інтервалі для індикатора i .

Для показників, зростання яких за своєю економічною сутністю відбиває негативну тенденцію (дестимуляторів), нормування здійснюється за формулою:

$$K_i = \frac{P_{max} - P_i}{P_{min} - P_{max}} \quad (5)$$

Здійснення блочних оцінок індикаторів конкурентоспроможності країни у ГЛСВ може проводитися за двома методами: з врахуванням ваги (значущості) одиничних оцінок або за умови, що одиничні показники є рівнозначними.

Визначення ваги фінансових коефіцієнтів може здійснюватися на основі статистичних спостережень.

Підсумкова блочна оцінка з урахуванням ваги одиничних індикаторів конкурентоспроможності країни у ГЛСВ визначається за формулою:

$$I_j = \sum_{i=1}^n \alpha_i K_i, \quad (6)$$

де I_j — підсумкова блочна оцінка (субіндекс) за j -тим блоком; α_i — вагомість одиничного індикатора конкурентоспроможності країни у ГЛСВ в блочній оцінці; n — кількість індикаторів у межах блоку, що характеризує окрему сторону конкурентоспроможності країни у ГЛСВ; i — порядковий номер одиничного індикатора в блочній оцінці; j — номер блоку у проведенні комплексної оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ.

Для забезпечення наочності комплексного аналізу та формування напрямків підвищення конкурентоспроможності країни у ГЛСВ країни доцільно використовувати графічний метод.

Застосування цього методу дозволить всебічно оцінити конкурентоспроможність країни у ГЛСВ, визначити напрямки вдосконалення окремих її складових.

Важливою є можливість застосування методу для порівняння конкурентоспроможності країни у ГЛСВ в часі або з іншими країнами.

Для визначення композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ може використовуватися формула:

$$KI_{KK} = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m I_j, \quad (7)$$

де KI_{KK} – композитний індекс конкурентоспроможності країни у ГЛСВ; I_j – підсумкова блочна оцінка; m – кількість блоків оціночних індикаторів; j – номер блоку при проведенні комплексної оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ.

Важливим кроком у визначенні композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ є визначення бальної шкали.

Обґрунтування інтервалів значення композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ та побудова шкали оцінки здійснена на основі узагальненої оцінки середніх величин (рис. 4).

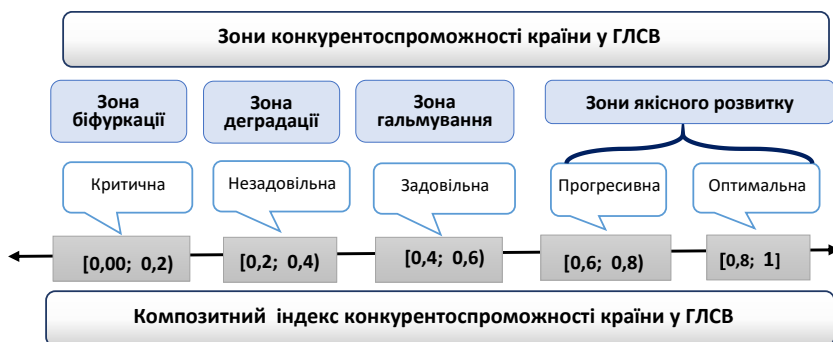

Рис. 4. Шкала визначення зон конкурентоспроможності країни у ГЛСВ відповідно до граничних значень, побудовано авторами

Шкала дозволяє ідентифікувати країни за рівнем їх конкурентоспроможності.

Висновки. Отже, інтеграційні та глобалізаційні процеси актуалізують необхідність дослідження ланцюгів доданої вартості та проведення оцінки залучення країн до ГЛСВ. На сьогодні у науковій літературі розглядаються різні підходи до вивчення цього питання, але основними є інтернаціоналістичний підхід, представлений Д. Джерефі, Р. Каплінський, П. Гібон та індустріальний підхід, представлений Дж. Хамфрі, Х. Шмітом.

Існування різних підходів до дослідження за темою глобальних ланцюгів вартості ставить питання щодо індикаторів, маркерів, які слід використати та які б дали змогу визначити позицію країн, суб'єктів господарювання у глобальних ланцюгах вартості та загалом оцінити інтеграційні процеси в економіці. Вибір конкретного підходу має обумовлюватись поставленим дослідницьким завданням та джерелами вхідної інформації при цьому це можуть бути не тільки статистичні дані, а і звіти підприємств, результати опитувань підприємств, інтерв'ю з представниками бізнес-асоціацій, державними службовцями тощо.

Одним із джерел отримання якісних даних для вимірювання залучення країн до ГЛСВ є бази даних розроблені ОЕСР у співпраці з СОТ, які включають 76 економік, включаючи всі країни ОЕСР, ЄС, G20 та АСЕАН.

Дослідження факторів конкурентоспроможності, що впливають на участь країн у ГЛСВ здійснював П. Бамбер. Серед багатьох методик оцінки рівня конкурентоспроможності країн, найбільш ефективним є індекс конкурентоспроможності (GCI) Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) (Global Competitiveness Index); Міжнародного інститут розвитку менеджменту (IMD) та Інститут досліджень промислової політики (IPS). Даний показник базується на чотирьох групах факторів: економічна діяльність, ефективність Уряду, ефективність бізнесу, інфраструктура.

Найбільш широко відомий, це індекс GCI ВЕФ, він є найбільш складним та послідовним для оцінювання конкурентоспроможності країн, але акцентовано увагу, що даний показник є тільки складовою частиною оцінки залучення країн до ГЛСВ поряд з іншими показниками.

Авторами запропоновано науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ, що передбачає розрахунок композитного індексу конкурентоспроможності країни у ГЛСВ ($K_{ГЛСВ}$) як симбіозу п'ятих субіндексів: субіндекс соціально-економічної конкурентоспроможності країни ($I_{сек}$), субіндекс фінансової конкурентоспроможності країни ($I_{фк}$), субіндекс цифрової конкурентоспроможності країни ($I_{цк}$), субіндекс інвестиційної конкурентоспроможності країни ($I_{ік}$) та субіндекс конкурентоспроможності країни за участю у ГЛСВ ($I_{ГЛСВ}$).

Питання апробації запропонованого науково-методичного підходу оцінки конкурентоспроможності країни у ГЛСВ стануть предметом подальших наукових досліджень авторів.

1. Morrison A., Pietrobelli C., Rabellotti R. Global Value Chains and Technological Capabilities: A Framework to Study Learning and Innovation in Developing Countries. Oxford Development Studies. 2008. Vol. 36 (1). Pp. 39–58 URL: https://www.researchgate.net/publication/4847463_Global_Value_Chains_and_Technological_Capabilities_A_Fra.

2. Bamber P. Fernandez-Stark K., Gereffi G., Guinn A. Connecting Local Producers in Developing Countries to Regional and Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers. 2014. No.160. 50 p. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jzb95f1885l-en>.

3. Kaplinsky R., Morris M. A Handbook for Value Chain Research. Research Gate: Website. 2001. January. URL: https://www.researchgate.net/publication/42791981_A_Handbook_for_Value_Chain_Research.

4. Портер М. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. К.: Основа, 1997. 390 с.

5. Backer K. De, Miroudot S. Mapping Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers. 2013. No. 159. 46 p. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k3v1trgnbr4-en>.

6. Міжкрайнові таблиці введення – виведення (ICIO) ОЕСР URL: <https://www.oecd.org/industry/ind/inter-country-input-output-tables.htm>.

7. OECD Data Explorer. Trade in Value Added (TiVA) 2023 edition: Principal Indicators. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm#access>.

8. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. К.: КНЕУ, 2004. С. 104–105.

9. Assessing the global competitiveness of European countries. Journal of Competitiveness. 2021. URL: <https://www.cjournal.cz/files/505.pdf>.

10. Гожий О.П., Кобилінський І.А. Розробка фреймворка для рішення задач многокритеріального аналізу і прийняття багатоцільових рішень. Праці Одеського політехнічного університету. 2013. В. 1(40), С. 162–168.

11. Болдуїн Р., Фріман Р. Ризики та глобальні ланцюги поставок: що ми знаємо і що нам потрібно знати. Щорічний огляд економіки. 2022. Т. 14/1. С. 153-180. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-051420-113737>.

12. Baldwin R., Freeman R., Theodorakopoulos A. Horses for Courses: Measuring Foreign Supply Chain Exposure. SSRN Electronic Journal. 2023. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4335496>.

13. Priede, J., & Neuert, J. Competitiveness gap of the European Union member countries in the context of Europe 2020 Strategy. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 2015. No 207. P. 690-699.

14. Nogueira M. C., Madaleno M. New evidence of competitiveness based on the global competitiveness index. Economics Bulletin. 2021. No 41(2). P. 788-797.

1. Morrison A., Pietrobelli C., Rabellotti R. Global Value Chains and Technological Capabilities: A Framework to Study Learning and Innovation in Developing Countries. Oxford Development Studies. 2008. Vol. 36 (1). Pp. 39-58 URL: https://www.researchgate.net/publication/4847463_Global_Value_Chains_and_Technological_Capabilities_A_Fra.

2. Bamber P. Fernandez-Stark K., Gereffi G., Guinn A. Connecting Local Producers in Developing Countries to Regional and Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers. 2014. No.160. 50 p. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jzb95f1885l-en>.

3. Kaplinsky R., Morris M. A Handbook for Value Chain Research. Research Gate: Website. 2001. January. URL: https://www.researchgate.net/publication/42791981_A_Handbook_for_Value_Chain_Research.5. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku. Zakon Ukrainy vid 28.02.2019, dokument 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

4. Porter M. Stratehiia konkurentsii / Per. z anhli. K.: Osnova, 1997. 390 s.

5. Backer K. De, Miroudot S. Mapping Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers. 2013. No. 159. 46 p. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k3v1trgnbr4-en>.

6. Mizhkrainovi tablytsi vvedennia – vyvedennia (ICIO) OESR. URL: <https://www.oecd.org/industry/ind/inter-country-input-output-tables.htm>.

7. OECD Data Explorer. Trade in Value Added (TiVA) 2023 edition: Principal Indicators. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm#access>.

8. Antoniuk L.L. Mizhnarodna konkurentospromozhnist krain: teoriia ta mekhanizm realizatsii: Monohrafiia. K.: KNEU, 2004. S. 104-105.

9. Assessing the global competitiveness of European countries. Journal of Competitiveness. 2021. URL: <https://www.cjournal.cz/files/505.pdf>.

10. Hozhyi O.P., Kobylinskyi Y.A. Razrabotka freimorka dlia resheniya zadach mnohokryterialnoho analyza y pryniatyia mnohotselevykh resheniy. Pratsi Odeskoho politekhnichnoho universytetu. 2013. V. 1(40), S. 162–168.

11. Bolduin R., Friman R. Ryzky ta hlobalni lantsiuhy postavok: shcho my znaiemo i shcho nam potribno znaty. Shchorichnyi ohliad ekonomiky. 2022. Т. 14/1. S. 153-180. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-051420-113737>.

12. Baldwin R., Freeman R., Theodorakopoulos A. Horses for Courses: Measuring Foreign Supply Chain Exposure. SSRN Electronic Journal. 2023. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4335496>.

13. Priede, J., & Neuert, J. Competitiveness gap of the European Union member countries in the context of Europe 2020 Strategy. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 2015. No 207. P. 690-699.

14. Nogueira M. C., Madaleno M. New evidence of competitiveness based on the global competitiveness index. Economics Bulletin. 2021. No 41(2). P. 788-797.